Cengiz Aytmatov

Cengiz Han'a Küsen Bulut

Çeviren:
Refik Özdek

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 232
EDEBÎ ESERLER: 120

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-975-437-054-6

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 1991
33. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ÖZLEM MATBAACILIK VE REKLAMCILIK LİMİTED ŞİRKETİ
Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit.
Nu. 2BB4 Topkapı-İstanbul
Sertifika Numarası: 45257 Tel: (0212) 612 06 63

İstanbul- 2020

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Cengiz Aytmatov; 1928 yılında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'e bağlı Talas Vadisi'nde yer alan Şeker Köyü'nde doğdu. Babası Törekul Aytmatov, annesi Nagima Hamzayevna Aytmatova'dır. Memur olan babası 1937 yılında Stalin'in temizlik harekâtında öldürülen kurbanlar arasındadır. Annesi çeşitli memuriyetlerde bulunmuş ve dört çocuğunu kendi başına büyütmek durumunda kalmıştır. İlkokula kendi köyünde giden Cengiz Aytmatov, babaannesi Ayıkman Hanım'dan dinlediği ninniler, masallar, ve efsanelerle yetişir.

İkinci Dünya savaşının yokluk yıllarını babasız geçiren Aytmatov, çocuk yaşından itibaren çalışmaya başlamıştır. Bu dönemde köy sovyeti kolhozu sekreteri ve vergi memuru olarak çalışır. 1946 yılında Kazakistan'ın Cambul şehrinde Veteriner Teknik Okulu'nda eğitim görmeye başlamıştır. Bu okul bitince, 1948'de Kırgızistan Tarım Enstitüsü'ne devam etmiştir. 1953 yılında buradan veteriner olarak mezun olur. Aytmatov'un ilk eseri, 1952 yılında *Pravda* gazetesinde yayınlanan *Gazeteci Cyuda*'dır. Bu hikâyeyi, 1957 yılında yayımlanan *Yüzyüze* takip eder. 1956-58 yılları arasında Moskova'da Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne devam eden yazarın Cemile adlı hikâyesi 1958 yılında *Novy Mir* (Yeni Dünya) dergisinde yayınlanır. Bu eseri büyük ilgi görür. Aytmatov şöhreti, bu eserinin Fransız şair Louis Aragon tarafından Fransızca'ya tercüme edilmesi ve Avrupa'da yayımlanması ile yakalar. Aragon bu hikâyeye yazdığı önsözde Cemile hikâyesini "dünyanın en güzel aşk hikâyesi" olarak takdim etmiştir. Aytmatov, Cemile'nin yayımlandığı 1958 yılında Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne başlamıştır. Aynı yılın sonunda Kruşçev'in anti-Stalinist kampanyası sırasında Sovyet Komünist Partisi'ne ve Yazarlar Birliği'ne kabul edilir. Babası Stalin muhalifi olan Aytmatov'un partiye girmesi ve birliğe kabul edilmesi ancak siyasî şartların yumuşaması sayesinde gerçekleşmiştir. Hatta sırf babasının muhalifliği yüzünden öğrencilik yıllarında bursu kesilmiş, pek çok terslikler yaşamıştır. Değişen siyasî şartlarla birlikte Aytmatov hem Kırgız hem de Rus yazarlar arasında yerini pekiştirmiştir. Bu yıllarda *Literaturnyi Kırgızistan* dergisi editörlüğünü, sonra beş yıl boyunca *Pravda*'nın Orta Asya muhabirliğini yapmıştır. Aytmatov 1963 yılında, *İlk Öğretmen*, *Deve Gözü*, *Cemile* ve *Selvi Boylum Al Yazmalım* adlı hikâyelerinden oluşan *Steplerden ve Dağlardan Hikâyeler* adlı kitabıyla Lenin Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. 1959-67 yılları arasında *Novy Mir*'in editörlüğünü yapmış ve 1968'de Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. Aynı yıl Kırgızistan'ın millî yazarı seçilmiştir. Cengiz Aytmatov'un edebî seyri bu yıllarda hikâyecilikten roman yazarlığına doğru kayar. İlk romanı olan *Toprak Ana* 1963'de neşredilir. Yine aynı yıl yayınlandığında büyük heyecan uyandıran *Elveda Gülsarı*'yı kaleme alan Aytmatov, daha sonraki yıllarda çeşitli yayın organlarında hikâyelerini yayınlatmaya devam eder. 1964'de yayınlanan *Kızıl Elma* ve

1969'da yayınlanan *Oğulla Buluşma* hikâyelerinden sonra, yazar 1970'de edebiyat âleminde yankı bulan *Beyaz Gemi* romanını neşreder. Daha sonra 1972'de *Asker Çocuğu* hikâyesini, 1975'de Kazak yazar Kaltay Muhammedcanov'la birlikte *Fuji-Yama* adlı tiyatro eserini, 1976'da *Sultanmurat*, 1977'de *Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek* hikâyelerini neşreder. 1980 yılında kaleme aldığı *Gün Olur Asra Bedel* romanı yazarın edebiyat hayatının zirvelerinden birini teşkil eder.

Aytmatov, 1986 yılında neşredilen *Dişi Kurdun Rüyaları* isimli romanıyla, yazarlık seyrini mahalli olandan evrensel olana taşımıştır. Aytmatov 1990'da yayınlanan *Beyaz Yağmur* ve *Yıldırım Sesli Manascı* hikâyelerinden sonra, aynı yıl *Cengiz Han'a Küsen Bulut*'u yayınlar.

Aytmatov, başarılı bir edebiyatçı kimliğine sahip olmasının yanında, insan ilişkileri ve yüksek temsil kabiliyeti sayesinde Sovyet devletinden itibar görmüş, devletin çeşitli birimlerinde görev almıştır. 1978 tarihinde Yüksek Sovyet Prezidium'u tarafından Sosyalist İşçi Kahramanı olarak ödüllendirilir. 1983 yılında Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü'nü ikinci kez kazanmıştır. Gorbaçov döneminde Sovyet Parlamentosu Kültür ve Ulusal Diller Komitesi Başkanlığı ve Sovyet Yazarlar Birliği Sekreterliği görevlerinde bulunmuştur. Sovyetler birliği dağılmadan önce Gorbaçov'un beş danışmanlarından biri olmuştur. Cengiz Aytmatov; edebi çalışmalarının dışında, 15 yıl Avrupa'da SSCB ve bilahare Kırgızistan'ın büyükelçiliğini yapmıştır. Avrupa Birliği, NATO, UNESCO ve Benelüks ülkelerinde görev yapmıştır.

Aytmatov, *Gün Olur Asra Bedel* romanının sinemaya uyarlanma çalışmalarının devam ettiği Tataristan'daki Kazan şehrinde rahatsızlanmış ve hastaneye kaldırıldığı Almanya'nın Nürnberg şehrinde 9 Haziran 2008 tarihinde vefat etmiştir.

Ötüken Neşriyat tarafından yayınlanan eserleri:

- Beyaz Gemi (Roman)
- Cemile - Sultan Murat (Hikâyeler)
- Cengiz Han'a Küsen Bulut (Roman)
- Dişi Kurdun Rüyaları (Roman)
- Elveda Gülsarı (Roman)
- Gün Olur Asra Bedel (Roman)
- Kızıl Elma - Oğulla Buluşma - Beyaz Yağmur - Asker Çocuğu - Deve Gözü (Hikâyeler)
- Toprak Ana (Roman)
- Yıldırım Sesli Manascı - Yüzyüze - Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek (Hikâyeler)

- I -

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider gelir.. gider gelirdi...

Bozkırın ortasında, kar yığınları arasında gömülüp kalan küçük Boranlı istasyonunu farketmek, kondüktörler için hiç de kolay bir iş değildi. Donmuş Sarı-Özek ovalarında, o Şubat gecelerinde, rüzgâr, aralıksız esiyor, karları savuruyor, boz sisleri kovalıyordu. Trenler de bunların arasında kendilerine güçlükle yol açarak giriyor çıkıyor, giriyor çıkıyordu. Korkulu bir rüyada olduğu gibi, koyu karanlık burgaçlara gömülerek, bürünerek geçiyordu bu gece trenleri.

Sanki dünya, o ilk yaradılıştaki kaostan yeniden doğup çıkıyordu ortaya: Kendi böğründen çıkıp kutup soğuklarına gizlenmiş Sarı-Özek bozkırları, karanlıklarla aydınlıkların korkunç savaşından doğmuş bir sis okyanusuna benziyordu.

Bu uçsuz-bucaksız bozkırın ortasında yitip gitmiş o küçük istasyonda, barakalardan birinin penceresindeki ışık sabaha kadar hiç sönmezdi. O pencerenin ardında, umutsuzluklar içinde, gözüne hiç uyku girmeyen bir kadın vardı. Abutalip Kuttubayev'in ailesi yaşıyordu o küçük barakada.

Bu aile, her gün Abutalip'in dönüşünü bekliyordu. Abutalip'in karısı Zarife, geceleri birkaç kez petrol lambası fitilinin külleşen ucunu kesiyor, bu yüzden birdenbire

aydınlık artınca, gözleri, encikler gibi yumulup uyuyan soluk tenli iki çocuğuna takılıyordu. İşte o zaman içi soğuk bir ürperme ile doluyor, yumruklarını sıkıp göğsüne bastırıyor, onları rüyalarında babalarına doğru koşarken hayal ediyordu: Olanca hızlarıyla koşarak, yarışarak, kollarını açarak, ama bir türlü koştuklarına ulaşamadan... Gündüzleri, o küçük aktarma istasyonunda sadece otuz saniye duraklayan trenleri de gözden kaçırmıyorlardı. Vagonlar büyük bir gıcırtı ile durur durmaz fırlayıp koşmak için hep pencereye uzatıyorlardı başlarını. Ama günler gelip geçiyor, onlar babalarından hiçbir haber alamıyorlardı. Sanki babalarını bir çığ alıp götürmüştü ve bunun nerede, ne zaman olduğunu kimse söyleyemiyordu.

Yine o gecelerde, ışığı sabaha kadar hiç sönmeyen başka bir pencere daha vardı, ama bu, demir parmaklıklı bir pencere idi: Ülkenin öbür ucunda, Alma-Ata hapishanesinin bodrum katındaki hücrelerden birinin penceresi. Abutalip Kuttubayev, tam bir aydan beri burada, gece-gündüz, gözlerini kör edercesine kamaştıran bir ışığın altında tutuluyordu. Hücresinin tavanına asılan bu kör edici ışık gerçek bir işkence idi. Burgu gibi delen, bıçak gibi kesen o ışıktan yorgun gözlerini ve zavallı başını nasıl koruyacağını bilemiyor, bu yüzden de bir an için olsun niçin tutuklandığını, ondan ne istediklerini düşünmeden duramıyordu. Bazı geceleri yüzünü duvara döner, gömleğinin eteğiyle yüzünü örtmeye çalışırdı. O zaman, onu gözleyen nöbetçi hemen içeri dalar, yakasından tutup yere çalar, küfürler savurarak basardı tekmeyi: "Yüzünü duvara dönme pis köpek! Başını örtme alçak faşist!..." Onun bağıra bağıra suçsuz olduğunu söylemesine kimse kulak aşmazdı.

Bundan sonra yine sırtüstü, yüzü o korkunç elektrik ışığına dönük olarak yatardı. Gözkapaklarını kan çanağına dönmüş gözlerine indirir, kamaşan gözleri hiçbir şeyi göremez, bir mezar çukurundaymış gibi güçlükle nefes alır,

beyni çalışmaz olurdu. Ne uykusuzluk, ne dayak, ille de bu keskin ve burgu gibi delen ışık! Hiçbir gözetici, hiçbir sorgu yargıcı bundan daha büyük işkence yapamazdı ona.

Gözeticiler nöbet değiştiriyor, başka başka gözeticiler geliyordu ama, bunların hepsi aynı ölçüde acımasız idi. İçlerinden hiçbiri, bir kerecik olsun, tutuklunun yüzünü duvara dönmesine, gözlerini o ışıktan korumasına izin vermiyordu. Aksine, ona bağırıp çağırmak, en ağır küfürleri kusmak için duvara dönmesini fırsat biliyor, bunu bekliyorlardı. Umutsuzluk ve acılar içinde kıvransa da bazen kendi kendine sormadan edemiyordu: "Niçin böyle davranır bunlar? Görünüşe bakılırsa onlar da insan! İnsan insana nasıl bu kadar acımasız olur, bu kadar nefret duyar? Oysa onların hiçbirine en küçük bir kötülük yapmış değilim. Ne ben onları tanıyorum ne onlar beni. Ama yine de bana kin besliyor ve alınacak öçleri varmış gibi üzerime çullanıp pestilimi çıkarıyorlar! Niçin? Niçin? Nasıl böyle davranabiliyor, nasıl bu derece acımasız olabiliyorlar? Niçin işkence ediyorlar bana?..."

Bir gün kendini tutamadı, nasıl olduysa, nöbetçiyle ağız dalaşına girişti. İçinde bir şimşek çakmıştı sanki. Nöbetçiyi itmiş ve bir de tekme savurmuştu. İkisi birden yere yıkılmış, amansız bir boğuşma başlamıştı aralarında. "Cephede olsaydık bir kurşunla kuduz köpek gibi çoktan gebertmiştim seni!" diye kükremişti Abutalip. Aynı anda nöbetçinin yakasına yapışmış, hissizleşen parmaklarıyla boynunu sıkmaya başlamıştı. O sırada koridordan geçen iki nöbetçi birden içeri dalmasaydı kim bilir nasıl sonuçlanırdı o boğuşma!

Abutalip ancak ertesi gün kendine gelebildi. Ağrı sızı içinde ilk farkettiği şey, yine tepesindeki o keskin ışıklı lamba oldu. Sonra başucundaki hastabakıcıyı gördü:

- Sakin ol, dedi hastabakıcı yavaş bir sesle. Yüzündeki yaraları sargı beziyle sararken devam etti: Sakın bir daha

aynı şeyi yapmaya kalkışma! Öldürürlerdi seni. Ne demek nöbetçiye saldırmak! Bir köpek gibi öldürürlerdi ve kimse de bir şey yapmazdı onlara. Sen Tansıkbayev'e şükret, senin ölün işine yaramaz, diri istiyor seni. Anlıyor musun?

Abutalip şaşkın şaşkın bakınıyordu. Bir süre öyle donakaldı. Sonra yine acılar duymaya ve durumunu anlamaya başladı.

O dönemde, mantığını yitirir gibi olduğu, gerçekleri kavrayamadığı, hayatî savunması için gerekli olan bilincinin iyice zayıfladığı anlar da oldu. Böyle anlarda o keskin ışıktan korunmaya çalışmıyor, aksine, onu çıldırtan bu pırıltıya yöneliyordu. O zaman da, ızdırabının kaynağını bulmak için havalarda uçuyor, bir yandan da kör edici ışığa dayanmaya, erimemeye, güçlükler içinde yitip gitmemeye çalışıyordu.

İşte böyle anlarda bile, yüreği paramparça olsa da, geride bıraktıklarıyla bağını koparmıyor, ailesi için duyduğu kaygı ve acılar bütün benliğini kaplıyor, dolduruyordu.

Sarı-Özek'te bıraktıklarını düşünürken duyduğu dayanılmaz acı ile suçu kendisinde arıyor, nasıl bir hata, nasıl bir günah işleyip bu suçu hakkettiğini anlamaya çalışıyor, ama hiçbir suç bulamıyordu. Almanlar tarafından kuşatılıp esir alınmış olmasının cezası mıydı yoksa bu? Ama, kendisi gibi binlerce asker esir olmuştu. Bunun cezası ne olurdu ki? Savaş gerilerde kalmış ve bunun hesabı çoktan görülmüştü. Kanını akıtarak ve kamplarda uzun yıllar kalarak ödemişti bu hesabı. Bununla beraber, bütün bu hesapları görenler ömürlerinin sonuna, günlerinin akşamına gelmiş bulunuyorlardı. Diktatör ise, öc alma işine devam etse de, oldukça gevşemiş, şiddetini azaltmıştı. Olanları başka türlü anlamak mümkün müydü?...

Kendi sorularına bir cevap bulamayan Abutalip bu durumda biraz iyimserliğe kapılıyor, şu günlerde suçsuzluğunun, işin bir yanlış anlamadan kaynaklandığının anlaşılaca-

ğını hayal ediyordu. Suçsuz olduğu anlaşılıp onu serbest bıraktıkları zaman uğradığı bütün bu haksızlıkları unutmaya hazırdı. Yeter ki onu evine yollasınlardı. O zaman çocuklarına, ailesine, Sarı-Özek'teki o küçük aktarma istasyonuna koşarak, uçarak gidecekti. Karla kaplı o bozkırda, iki yavrusu Ermek ve Daul ile karısı Zarife onu sabırsızlıkla bekliyorlardı. Zarife bir ana kuş gibi yavrularına kanat germiş, onları çarpan yüreğiyle koruyor, gözyaşlarıyla, dualarıyla kötü kaderini döndürmeye, acılarını dindirmeye çalışıyor, kocası için Allah'tan yardım diliyordu.

Abutalip duyduğu derin acıdan hüngür hüngür ağlamamak, aklını yitirmemek için aldatıcı bir hayale dalıyor, kendisini avutmaya çalışıyordu: Kendini aklanmış, serbest bırakılmış ve canlarına kavuşmuş görüyordu. Bir yük treninin basamaklarından atladığını, eve doğru koştuğunu, karısının ve çocuklarının da ona doğru koştuklarını hayal ediyordu. Ama, birkaç dakika süren bu hayalden sonra, sarhoşluktan ayılmış gibi, gerçekle yüzyüze geliyor, umutsuzluklar içinde yığılıp kalıyordu. O zaman, eskiden kaleme aldığı *"Sarı-Özek Kurbanları"* adlı efsanede, babanın ve annenin çektiği acıları ve onların yavrularına veda edişlerini hatırlıyor, acısı sonsuz öyle bir olayla kendi durumu arasında bir benzerlik buluyordu. Çünkü o da kendi yavrularından ayrılmaya mahkûm edilmişti. Oysa, ana-babaları, böyle bir ayrılığa ölümden başka ne zorlayabilirdi?

Bu acılı, bu çok sıkıntılı anlarda Abutalip sessizce ağlıyor, ağladığı için de kendinden utanıyordu. Ama, bir sağnağın kayalara düşen ilk damlaları gibi onun çıkık elmacık kemiklerine dökülen gözyaşlarına kim engel olabilirdi? Hiçbir zaman, savaşta bile, bu kadar acı çekmemişti. O zamanlar ateş hattında idi ama bağımsızdı. Oysa bugün varoluşunun en büyük amacını, asıl nedenini çocuklarda görüyordu. Onların varlığı her insan için en büyük mutluluk, onlarsız kalmak ve onlardan kopmak ise en büyük

felâket idi. Şimdi o, karanlığın eşiğinde beliren o korkunç, o sinsi aydınlıkta, son saatin yaklaştığı ve onu yitireceğini anladığı anda, yarar ve zararların, artı ve eksilerin bilançosunu yaparken, hayatın önemini de çok iyi anlamış bulunuyordu. Bu karşılaştırmada, bu tartıda, her şeyden daha önemli olan, daha ağır tartan çocuklardı. Belki bu yüzden doğa, ana-babalara, her şeyden önce çocuklarını yetiştirmek, kendilerini onlar için feda etmek duyusunu ve görevini vermişti. Yine bundan dolayı, çocuklarından yoksun bırakılan ana-babalar bu görevlerini yerine getiremiyor, kendilerini adayacakları bir şey bulamıyordu. İnsanın bilinci tam yerinde olduğu, açık açık düşünebildiği böyle zamanlarda, batmaması, yitip gitmemesi çok zordu. Karısına yeniden kavuşma hayaliyle sarsılan Abutalip, şimdi en ufak bir umudun bile olmadığını anlıyordu. Karamsarlığı, üzüntüsü her gün biraz daha artıyor, iradesi zayıflıyor ve umutsuzluğu, dağın dik yamacında, bir anda bir çığın alıp götüreceği sulu bir kar kümesi gibi birikiyordu.

*
* *

Sorgu yargıcı Tansıkbayev'in istediği de buydu zaten. Amirlerinin de onayı ile, hiç peşini bırakmadan şeytanca yürüttüğü bu "dâvâ"da varmak istediği sonuç bu idi. *"Eski* savaş tutsağı Abutalip Kuttubayev İngiliz-Yugoslav gizli servisleriyle ilişkileri ve Kazakistan'ın ücra yerlerindeki *halk arasında yıkıcı, ideolojik fikirleri yayması dâvâsı"* demişti bu dâvânın adına. Şimdi sorgu yargıcının yapacağı iş, bazı ayrıntıları belirlemek ve sanığın itirafını sağlamak idi. Aslında suçlamanın ortaya konuş biçimi siyasî aktüalitenin başlıca konusu idi ve bu da Tansıkbayev'in kurnazlığını, büyük çabasını kanıtlıyordu. Bu, onun hayatının en büyük işi, en büyük dâvâsı olacaktı. Öte yandan Abutalip için

de bu gerçek bir tuzaktı. Çünkü böyle korkunç bir iddia, böylesine korkunç bir sunuş, insanı ancak bütün suçlamaları kabul etmek zorunda bırakır, sonuç olarak da kurtuluş yolu tamamen tıkanmış olurdu. Peşin hüküm verilmişti: İddianın özü, suçun tartışmasız kanıtı sayılıyordu.

İşte durum böyle olduğu için Tansıkbayev rahat uyuyabilirdi: O kış, kariyerinin doruğuna ulaştığı bir dönem olacaktı onun için. Bugüne kadar, küçük bir ilgisizlik yüzünden yıllarca terfi edememiş, sürünmüş, sıkıntılar içinde yaşamıştı. Ama şimdi yepyeni ufuklar açılıyordu önünde. Büyük bir eyaletin ücra bir yerinde böyle bir av yakalamak, öyle her zaman karşılaşılabilecek, olağan bir şey değildi. Piyangodan en büyük ikramiyeyi kazanmıştı doğrusu!

Evet, 1953 Şubat'ının o günlerinde, tarih ve talih Tansıkbayev'den yana idi. Hatta bütün ülke tarihinin ivedilikle, büyük çaba ile onun çıkarları için çalıştığı, bunun için var olduğu bile söylenebilirdi! Tarihin, onun üstlendiği görevin anlam ve yüceliğini arttırarak ona yaptığı hizmeti, bilinçli olmaktan çok sezgisiyle anlıyor, aynı zamanda bunu gözleriyle görüyor, coşkulara kapılıyordu. Bazen aynaya baktığı zaman yüzündeki değişikliğe şaşıp kaldığı da oluyordu: Uzun zamandan beri akdoğan bakışlı gözleri, o kırpışmayan gözleri, hiç böyle parlamamıştı. Bu hâlini görünce, düzgün bir Rusça ile "Biz rüyaları gerçeğe dönüştürmek için doğduk..." diye mırıldanmaktan kendini alamıyordu. Karısı da ortak oluyordu onun umut dolu beklentilerine. O da pek keyifliydi ve yeri geldikçe "Evet, evet yakında biz de hakkımız olanı alacağız" diyordu. Son sınıf öğrencisi ve komsomol militanı olan oğulları ise, öyle pek akıllı-uslu olmasa da, kutsal beklentileri ve umutları söz konusu olunca, inançlı, güven dolu bir sesle soruyordu: "Baba, sana yakında 'albayım' dediklerini duyacağız değil mi?" Bu, doğrudan doğruya Tansıkbayev'e bağlı bir durum olmasa da böyle düşünmelerinin önemli nedenleri vardı.

Altı ay kadar önce Alma-Ata'da, gizli duruşmalarla sürdürülen bir dâvâ sonuçlanmıştı: Burjuva Kazaklar'dan oluşan bir grup milliyetçi askerî mahkemede yargılanmıştı. Bu emekçi halk düşmanlarını, hiç acımadan etkisiz hâle getirmişlerdi: Bu milliyetçilerden ikisi, Kazak dilinde, o lanetlenmiş ataerkil-feodal düzeni amaçlayan bilimsel araştırma yapmak suçlamasıyla kurşuna dizilmiş, Filoloji Enstitüsü ve Edebiyat Akademisi'nde öğretim üyesi olan diğer ikisi yirmibeşer yıl, ötekiler de onar yıl kürek cezasına (çalışma kamplarına sürülmeye) mahkûm edilmişlerdi. İşin önemli yanı, bu olaydan sonra güvenlik servislerinde çalışan ve burjuva milliyetçilerinin ortaya çıkarılmasında görev alanlara devlet tarafından büyük teşvik ödülleri verilmiş olması idi. Gerçi ödüllendirme de dâvânın görülmesi gibi gizli olarak yapılmıştı ama, bu, olayın önemini asla küçültmüyordu. Terfi için bekleme süresinin kısaltılması, nişanlar, madalyalar verilmesi, görevi örnek olacak şekilde yerine getirdikleri için büyük ikramiyeler verilmesi, günlük bildiride adlarının okunması... İşte bunlardı hayatı güzelleştiren. Üstelik, en başarılı olanlar, yeni ve daha büyük konutlara taşınıyorlardı. Bütün bunlar otorite kazandırıyor, gür sesle konuşturuyor ve daha güvenli adımlarla yürümelerini sağlıyordu insanların.

Tansıkbayev bugüne kadar hiçbir ödül almamıştı ama, o mutluluğa erişen meslekdaşlarının kutlama törenlerine katılmıştı. Hemen hemen her akşam karısı Aykımıs ile, terfi edenlerin, nişan alanların ya da yeni eve taşınanların verdikleri ziyafete giderlerdi. Yılbaşından önce başlayan ve gerçek şenliği andıran bu seri ziyaretlerin hepsi birbirinden güzel, unutulmaz geceler oluyordu. Yeni apartmanların eşiğine ayak basan davetlileri bir görmeliydiniz! Alma-Ata'nın kötü aydınlanan soğuk caddelerinden donmuş, bitmiş olarak geliyor, kendilerini ev sahibinin sıcak karşılamalarına, onun kollarına atıyorlardı. Ne kadar da gurur-

lu ve neşeliydiler, gözleri nasıl da parlıyordu! Gerçekte bu, bir seçkinin lükse kavuşmasını kutlamak, onun sevincini paylaşmak idi. O devirde savaşın sefaleti, yoksulluk henüz tamamen unutulmuş, giderilmiş değildi. Uzak eyaletlerde yeni konfor ve incelikler, herkesin gözünü kamaştıran, başını döndüren bir coşku ile karşılanıyordu. Bir süreden beri konyak içmek, evleri düşmandan alınmış avizelerle süslemek ve sofraları yine onlardan alınmış yemek takımlarıyla donatmak moda hâline gelmişti. Tavanlardan çok güzel yontulmuş kristal avizeler sarkıyor, beyaz örtü üzerinde Alman yemek takımları pırıl pırıl parlıyor ve bunlar herkesi etkiliyor, hayranlık uyandırıyordu. Yaşamanın, var olmanın yüce anlamı bu idi! Bunlarla ilgi çekmekten, bunlara ilgi duymaktan daha önemli bir şey yoktu dünyada.

Davetliler kapıdan içeri adımlarını atar atmaz, mutfaktan nefis yemeklerin kokuları geliyordu burunlarına. Çeşitli yemeklerin en nefis olanı at etiydi, körpe tay etiydi. Ataların nefis yiyeceği at eti! Göçebelik devrinden miras kalan bozkırın bu eski lezzet kokusunu modern duvarlar arasında duyup tatmak, şaşılacak, harika bir şey olmaz mıydı? Sonra, ağızları sulanarak, ama geleneklere uyarak yemek masasının etrafına dizilirlerdi. Bununla beraber, bu şölenlerde asıl önemli olan yiyecekler değildi. Çünkü, tıka basa yemiş tok insanlarda sofranın görünümü rahatsızlık verebilirdi. Şölende en önemli şey yapılan konuşmalar, tebrik temenni sözleriydi. Kutlama töreni, bu törende söylenen sözler, bütün öteki duyguları silip süpüren bir neşe kaynağı olurdu. Hatta bu törende, kısa bir süre için de olsa, imrenmenin yerini nezaket, kıskançlığın yerini dostluk-kardeşlik, ikiyüzlülüğün yerini içtenlik alırdı. Herkes büyük bir beceri ile yüz değiştirir, birbirlerine övgü yağdırmakta yarışır, en güzel sözleri bulup söylemeye çalışırlardı. Ne kadar coşkulu, ne kadar ilginç idi bu törenler! Ganimet olarak alınan kristal avizeler altında, masal kuşlarının şa-

hane tüyleri gibi süsler arasında tumturaklı nutuklar çeker, durmadan kadeh kaldırırlardı.

Tansıkbayev ve karısı, terfi etmiş gencecik bir Kazak güvenlik görevlisinin kadeh kaldırırken yaptığı konuşmada çok etkilenmişlerdi. O şölende genç Kazak, kasıntılı bir şekilde sofradan kalktı, söz aldı, tahta çıkan kral rolünü oynuyormuş gibi kendinden pek emin bir ses tonuyla konuşmaya başladı:

- Asıl dostar[1*], dedi terfi eden genç görevli. Sonra ağır, anlamlı, baygın bakışlarla sofradakileri süzdü. Sanki bu haliyle yapacağı konuşmanın herkes tarafından dikkatle dinlenmesi gerektiğini anlatmak istiyordu. Devam etti: "Asıl dostar! Bugün ben çok, çok mutluyum. Bir söz söylemek istiyorum size. Bugün benim günüm, biliyorsunuz. Bu sözümü söylemek istiyorum. Ben hiçbir zaman Tanrı'ya inanmadım. Bir komsomolda büyüdüm ben. Bükülmeyen katı bir bolşevikim yani. Ve böyle olmaktan gurur duyuyorum. Benim için 'Tanrı' kelimesi boş bir sözcüktür, anlamsızdır yani. Herkes biliyor, Sovyet okullarındaki bütün öğrenciler biliyor ki Allah yoktur. Ama ben başka bir şey söyleyeceğim. Yeryüzünde bir Tanrı'nın olduğunu söyleyeceğim. Yoo, hayır, gülmeyin! Bir dakika dostlarım, bir dakika! Nasıl bakıyorsunuz öyle.. beni böyle mi anlıyorsunuz yani! Tanrı'ya inanmıyorum ben. Ama ben, devrimden önce çalışan kitlelerin icadettiği Tanrı'dan söz etmeyeceğim ki! Hayır, o değil! Bizim Tanrımız iktidarı elinde tutandır. Gazetelerin de yazdığı gibi, bugünün dünyasına hükmeden, bizi zaferden zafere ulaştıran, bütün dünyada komünizmi yücelten Tanrı'dan söz ediyorum yani! Bu Tanrı bizim dâhi önderimizdir. Kervanın başını çeken kılavuz nasıl baştaki devenin yularını tutuyorsa, bizim Josif Visarinoviç (Stalin) de, çağımızın yularını öyle elinde tutuyor. Ve biz de onun peşinden gidiyoruz. Kervanı o götürüyor ve biz onun izin-

[1] Asıl gerçek dostlar.

den yürüyoruz yani! Bizden başka türlü düşünen varsa, kim bizim gibi düşünmüyorsa, amansız Dzerjinski'nin[2] bize devrettiği 'Çeka'nın bütün yıldırımları onun üzerine inecektir! Düşmanlarımıza karşı kıyasıya bir savaş ilân ettik. Proleterya dâvâsı uğruna onların kökünü kazıyoruz yani! Onları, çocuklarını, onların bütün yandaşlarını, tıpkı geçen sonbaharda eski evrakları yakıp külünü savurduğumuz gibi, tozlarını savuruyoruz yani! Aslında bir tek ideoloji vardır. Biliyorsunuz yani. İki ideoloji olmaz. Siz ve ben, milliyetçi, burjuva ve bütün öteki ideolojileri yeryüzünden silip süpürüyoruz. Düşman hangi deliğe saklanırsa saklansın, hangi kılığa girerse girsin, bizim pençemizden kurtulamaz. Bu böyledir, biliyoruz yani! Her yerde, her zaman sınıf düşmanlarının maskelerini indirmek, ajanları ortaya çıkarmak, yoldaş Stalin'in bize öğrettiği gibi, düşmanı ezmek, halk kitlelerinin gücünü, canlılığını arttırmak.. arttırmak yani! İşte bizim ülkümüz, amacımız yani! Beni ödüllendirdikleri, seçkin bir kişilik verdikleri şu günde, bekleme sürem dolmadan terfi ettirildiğim şu günde, Stalin'in çizdiği yoldan asla ayrılmamaya, şaşmadan onun izinden gitmeye, düşmanın inini başına yıkmaya, onların cinayet planlarını ortaya çıkarmaya, korkunç ve acımasız şekilde cezalandırmaya and içiyorum! Zaten milliyetçi şefleri etkisiz hâle getirmiş bulunuyoruz, biliyorsunuz yani. Ama, sessiz duran yandaşları, bazı enstitülere, bazı gazetelere sızıp sinmiş bulunuyorlar. Onlar da kurtulamayacak elimizden ve onlara asla acımayacağız! Bir keresinde, bir sorgulama sırasında yani, bir milliyetçi bana ne dedi biliyor musunuz? "Bize yaptıklarınızın hiç önemi yok," dedi, "nasıl olsa tarih sizi mahkûm edecektir ve siz şeytan gibi lanetle anılacaksınız," dedi. Yaa, böyle dedi bana...

---

[2] Feliks Edmunoviç Dzerjinski (1877-1926): İlk Sovyet Gizli Polis Örgütü'nün kurucusu ve şefi olan bolşevik lider (Çevirenin notu).

- Herif orada beynine kurşunu hak etmiş! dedi Tan-sıkbayev öfkeye kapılarak ve ayağa kalkarak.

- Evet, ben de beynine bir kurşun sıkabilirdim, ama bilgi almak için ona ihtiyacım vardı. Cevabını verdim tabiî: "O mahkûmiyet olmadan sen yeryüzünden çoktan silinip gitmiş olacaksın it herif," dedim. "İt ürür, Stalin kervanı yürür!" dedim.

O sefil milliyetçiye şıp diye verilen bu cevap sofrada-kilerin çok hoşuna gitti, alkışlarla hep birden kadehlerini ellerine alıp ayağa kalktılar, bir ağızdan "Stalin'in şerefine!" diye bir dikişte bitirdiler kadehlerindeki içkileri. Böylece, söylenen sözlerin doğruluğunu kabul etmiş, birbirlerine olan bağlılıklarını da kanıtlamış oldular.

O akşam, buna benzer konularda daha birçok şeyler söylendi. Konu konuyu, söz sözü doğuruyor, bunları konuşup içtikçe coşuyor, beyinleri iyice bulanıyor, kovanları ateşe verilen eşek arıları gibi kuduruyor, hiddete kapılıyorlardı.

Tansıkbayev, kendi hesabına büyük bir sıkıntı içindeydi. Kafasındaki düşünceler fokur fokur kaynıyor ve kararını güçlendiriyordu. Az önce duyduğu sözlerin, açıklamaların hiçbir yeni tarafı yoktu onun için. Pek çok meslekdaşı, hatta içinde yetiştiği bütün sosyal çevre gibi, onun hayatı da, bu ardı arkası kesilmeyen amansız sınıf mücadelesiyle geçmişti. Her gün yaşamıştı bu olayları. "Sınıf mücadelesi" deyimi her şeyi doğrulamaya yetiyordu zaten. Ama işin bir güç yanı vardı. Bu kavgayı, bu çatışmayı sürekli canlı ve gergin tutabilmek için, yeni hedefler, yeni kampanyalar gerekiyordu. Oysa bu dâvâyı kökünden bir çözüme kavuşturmak için, bir ülke halkının tümünü Sibirya'ya, Orta Asya'ya sürmeye, sürgün yollarında kırılıp gitmelerine neden olmaya kadar pek çok şey yapılmıştı. Kötü otları ayıklama işini (bu işi yapmak, Birliğin ayrı milletlerden oluşan yörelerinde yapmak daha uygun olsa bile) feodal-burjuva milliyetçiliğiyle suçlamak yoluyla yapmak gittikçe

güçleşiyordu. Hakkında "şüpheli fikirleri var" şeklinde en küçük bir ihbar yapılan kimse, kim olursa olsun, kendisi de, yakınları da derhal baskı altına alınıyordu. Onun için insanlar, bunca acı deneyden, unutulmaz olaylardan sonra milliyetçiliğin 'm'sini bile ağızlarına almamak, konuşmalarında ve yazılarında milliyetçiliği çağrıştıran bir sözcük kullanmamak için çok dikkatli davranıyorlardı. Aksine, herkes milliyetçilik aleyhinde, millî değerler, hatta ana dilleri aleyhinde atıp tutuyordu. İkide bir ve yerli yersiz sadece Lenin'i göklere çıkaran, onun sözleriyle konuşan bir insanı nasıl ve ne ile suçlarsınız?...

İşte, Tansıkbayev'e şans, bir raslantı sonucu da olsa, olayların böylesine az, düşmana karşı kampanya başlatacak ihbarların böylesine kıt bir döneminde gülmüştü. Abutalip Kuttubayev hakkındaki ihbar ona, küçük aktarma istasyonu Boranlı'dan gelmişti. Bu ihbar ona, ciddi bir araştırma konusu olmaktan ziyade, ikinci derecede önemli bir bilgi olarak sunulmuştu. Ama Tansıkbayev bu fırsatı kaçırmadı ve sezgisi, koku alma duyusu onu yanıltmadı! Bir dakika bile kaybetmeden hemen Boranlı'ya gitti, işe el koydu. Vakit geçtikçe de, iyi işlerse, iyi yoğurursa, ilk bakışta önemli görünen bu olayı, kendisine yarar sağlayacak bir kıvama, inanılır bir suça dönüştürebileceğini anlamıştı. Her şey uz giderse, bunun ödülü de kesindi. Bugün bu masada, buna benzer bir zafere tanık olmamış mıydı? Böyle şansların nasıl imal edildiğini bilmiyor muydu? Niçin meslekdaşlarından geri kalsındı? O da tıpkı onlar gibi ruhuyla, bedeniyle yaşayan Kudret-Tanrı'sına kendini adamamış mıydı? O yaşayan Kudret-Tanrı'sına tapanlar, bugün, masalarını, tavanlarını süsleyen kristaller arasında mutlu bir hayat yaşamıyorlar mıydı? Ama, o Kudret-İlâhı'na ulaştıran, onun lûtfuna kavuşturan tek yol vardı: Durup dinlenmeden, kılı kırk yararak ve sinsi sinsi çalışarak düşmanı bulmak ve maskesini düşürmek!

Bu düşmanlar arasında bir grup vardı ki onları ele geçirmek çok büyük bir beceri, kurnazlık ve dikkat gerektiriyordu. Bunlar eski savaş tutsaklarıydı. Teslim olmak yerine kafalarına bir kurşun sıkarak intihar etmedikleri için zaten büyük bir suç işlemiş sayılıyorlardı. Düşmana teslim olmak zorunda kaldıkları zaman silahlarını kendilerine çevirip intihar etmek emredilmişti onlara. Böyle davranmakla görevlerini yapmış, iktidara, İktidar-Tanrı'ya, bağlılıklarını kanıtlamış olurlardı. Teslim olan, tutsak düşen, bu suçunun cezasını herkese, bütün gelecek kuşaklara ve her zaman ibret olacak şekilde görmeliydi. Kudret-İlâhı'nın emri, direktifi böyleydi.

İşte, Tansıkbayev'in tutukladığı Kuttubayev de böyle bir eski savaş esiriydi. Üstelik, günün konusu olan çok ilginç bir yanı da vardı. Ondan, yönlendirdiği konuda bir itiraf koparırsa çok büyük bir başarı kazanacak, çok geniş yankıları olan bir iş yapmış olacaktı. Tito-Rankoviç yanlılarının sinsice, haince çalışmalarını ortaya çıkaracaktı! Bu hainler, Stalin'in rızası olmadan bağımsızlığını ilân etmeye kalkışan Yugoslavya'nın yolundan gitmek istiyorlardı. Bundan daha büyük suç olur muydu hiç? Savaş, bizden ayrılmalarını gerektirecek kadar uzak bir geçmişte mi olmuştu? Stalin bu niyetlerini kursaklarında bırakır, ezer geçerdi onları. Ayrıca, küçük bir olaydan hareket ederek revizyonist Yugoslav ihanetinin bugünlerde değil, tâ savaş yıllarında, partizan subayların harekâtı sırasında, İngiliz gizli servislerinin etkisi ve yönlendirmesiyle başladığı bir kere daha kanıtlanmış olacaktı. Abutalip Kuttubayev'in anıları arasında Yugoslav partizanlarının İngilizlerle buluşmaları da yer alıyordu. Demek ki, bugünkü iddiaları doğrulayacak bir dâvâ olacaktı bu. Ortam bu derece uygun olduğuna göre, ne pahasına olursa olsun, itiraf ettirmeliydi, adamın ağzından çekip almalıydı istediklerini. Gerekirse didim didim didinecek, Sarı-Özekli bu kötü ya-